

Роль бібліотек товариства "Рідна школа" у вихованні дітей Галичини в першій третині ХХ століття

*Олександра Плитус,
здобувач кафедри
бібліотекознавства
і бібліографії Рівненського
державного гуманітарного
університету*

На основі комплексного аналізу архівних матеріалів та статей з періодичних видань Галичини двадцятих—тридцятих років минулого століття прослідковується роль бібліотек товариства "Рідна школа" у національно-громадянському вихованні галицьких дітей у першій третині ХХ століття.

Історично склалося так, що протягом багатьох століть наша країна перебувала під гнітом інших держав, і умови розвитку національної культури українців прямо залежали від того, яку політику проводила пануюча влада на тій чи іншій території України. Проте, не зважаючи на постійні утиски, український народ намагався не тільки зберігати, а й розвивати національний характер, національну свідомість та національну культуру. В ХІХ столітті умови для розвитку всього українського на теренах тих земель, що перебували під владою Російської імперії, значно погіршилися. Українська мова, українське слово, українська книжка — все це було під суворою заборонаю. Тому центр розвитку національної культури переноситься на захід — у Галичину та на Буковину. Зростає розуміння того, що національну свідомість українців необхідно виховувати з дитинства, бо саме діти в майбутньому будуть творити державність, до якої українці прагнули споконвіку.

За умов панування в Галичині останньої третини ХІХ — 30-х років ХХ століття австрійського та польського державних політичних режимів, вагомими чинниками збереження національної своєрідності українського населення виступили українські громадські організації та товариства. Цілеспрямованій асиміляторській політиці Австрії та Польщі була протиставлена національна за змістом праця таких українських інституцій, як товариство "Просвіта", "Руське Товариство Педагогічне" (РТП) та ін., що спиралися на високу ідейність та моральний обов'язок членів, у яких формувалася спільність мислення і прагнень до таких ключових ідеалів, як українська державність та соборність.

У Галичині в цей період значно погіршився й стан видання та розповсюдження української книги. На 300 польських і єврейських книгарень у краї було лише сім українських, причому три з них — у Львові. А це означало, що "наше громадянство книжки не читає, книжкою не цікавиться, воно не любить книжки. Коли ж таку рису бачимо у загалу нашої інтелігенції, що ж говорити про загальну масу. А вже просто страшно діється на думку, що ми дамо до рук нашої молоді, нашим дітям, коли не стане книжок, виданих давніше, а нових не буде. Молодь мусить читати й буде читати. І вона буде читати польські книжки, бо своїх дасть Біг, а інших мов не знає. Тай не в тім лихо, що читатиме польські книжки, але лихо в тому, що не відчуватиме потреби української книжки, бо зажду читання заспокоїть їй

чужа книжка. Лихо в тому, що польська книжка найде купця в українському громадянні, і гріш українського громадянина скріплятиме культурну силу польську. І все тому, що теперішні батьки не любили книжки, чули до неї нехоть. Польська книжка повинна бути в публічних бібліотеках і випозичальнях, українська в кожному домі. Це правило відповідає народній гідності і почуттю народної честі" [1, с. 77]. Таке твердження М. Галущинського¹ повністю відповідало ситуації, яка склалася в Галичині в досліджуваній період.

Із здобуттям незалежності України значно активізувалася праця українських науковців в галузі дослідження історії Галичини ХІХ — початку ХХ століття. Певну увагу було приділено й діяльності Українського Педагогічного Товариства (УПТ) "Рідна Школа". Зокрема, в 1999 році вийшло друком дослідження Г. Білавича та Б. Савчука "Товариство "Рідна Школа" (1881—1939)" [2]. Проте у пропонованій праці діяльність саме бібліотек товариства, практично, не висвітлена. Велику увагу діяльності товариства приділено і в працях Б. Ступарика "Шкільництво Галичини (1772—1939)" [3] та "Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772—1939)" [4]. Але й в цих працях майже не знаходимо інформації про значення бібліотек у формуванні національної свідомості підростаючого покоління. Один з останніх періодів діяльності бібліотек товариства було частково висвітлено в тезах В. Підгірної [5].

Мета пропонованої публікації — на основі комплексного аналізу архівних матеріалів та публікацій у тогочасних часописах дати характеристику ролі бібліотек товариства "Рідна Школа" у національно-громадянському вихованні дітей Галичини першої третини ХХ століття.

В умовах бездержавності в Галичині в ХІХ — першій третині ХХ століття визначну роль у культурному розвитку українства та збереженні його духовної спадщини відігравали бібліотеки. Вони ставали чи не єдиними осередками, де широко верстви отримували доступ до літератури рідною мовою. У "Звіті про діяльність товариства "Рідна Школа" з 1.09.1923 по 31.08.1924 рр." серед причин недостатнього рівня навчання названо: "Недостача діточих бібліотек дається болочче відчувати при домашній лектурі, яка незвичайно важна взагалі, а тим більше задля повної достачі добрих шкільних підручників. Тільки 10 шкіл мало у своїх діточих бібліотеках значніше число книжок, між ними дів. школа Шевченка у Львові навіть 1119 творів, за те 14 шкіл не мало ні одної книжечки. Цьому недостаткові конче буде зарадити ще цього року" [6, арк. 13]. З метою впорядкування діяльності бібліотек товариства взимку 1924 року відкрито педагогічну бібліотеку, про яку міститься інформація у названому звіті: "Тому що учительських бібліотек при наших школах майже нема, бо крім 4 шкіл, що мали 173—319 книжок, 4 по 20 шкільних підручників, а 20 шкіл не мала нічогосінько, отворила Головна Управа в лютім ц. р. педагогічну бібліотеку, яка числить 2350 доси списаних творів, але, на жаль, з неї користало всього тільки 11 учительок і 4 учителів УТП та 24 особи спо-за шкіл УТП-ва" [6, арк. 13].

Уже в другій половині 20-х років окреслилась нова важлива тенденція щодо перетворення осередків "Рідної Школи" на громадські осередки, які поряд з утриманням навчальних та виховних закладів, здійснювали широку культурно-просвітницьку діяльність. При них активніше створюються бібліотеки, аматорські театральні гуртки тощо. У масово-просвітницькій діяльності на перше місце висувалося завдання "проломити" байдужість та упередженість,

¹ Громадський та освітній діяч, голова "Просвіти" у Львові, директор гімназії "Рідна школа".

а також ліквідувати існуючі погляди, що "Рідна Школа", нібито "нічого реального не дає". Необхідно було переконати галицьких українців, що за пануючих умов усі досягнення в галузі національної культури можна здобути лише власними силами.

Велику роль у реалізації цього завдання мали відіграти читальні та бібліотеки. Причому залучати дітей до книги необхідно було з дошкільного віку. З 1927 року УПТ починає видавництво часопису "Рідна школа", в якому з перших же чисел значну увагу приділялося організації бібліотечної справи в Галичині. На сторінках часопису неодноразово стверджувалось, що помилково зосереджувати увагу товариства тільки на діяльності шкіл, що правильна організація роботи бібліотеки для дітей може принести не меншу користь у справі національно-громадянського виховання підрастаючого покоління.

Уже в другому числі цього часопису Лев Ясінчук² друкує статтю "Діточі бібліотеки", в якій переконує в тому, що "кожний культурний нарід уже давно оцінив як слід значіння книжки не тільки для розвитку людської одиниці, але й для розвитку нації й для розвитку культури. У нас, а зокрема в Галичині, ще, на жаль, дещо не так. У нас книжка все ще в більшій часті тільки привілей деякого інтелігента..." [7, с. 9]. Автор статті переконує, що становище української мови та української книжки в австрійській Галичині надзвичайно важке. І основною причиною цього є те, що в школах, в яких хоч і ведеться викладання рідною мовою, проте не робиться нічого, щоб зацікавити галицьких дітей саме українською книжкою. У шкільних підручниках йдеться тільки про Австрію та переповідається українською мовою про польських королів. "А замилювання й любов до книжки треба виробляти в людині вже змалку, від самих основ, від народньої школи; вже в молоді треба виробити пошану до доброї книжки", вважав Лев Ясінчук [7, с. 10]. І саме з цією метою Головна Управа товариства "Рідна Школа" прийняла рішення звернутися із закликом до своїх осередків та інших культурно-освітніх українських установ із закликом створювати по всій території Галичини дитячі бібліотеки, "щоб українській дитині дати добру українську книжку... Тільки, щоби діточа бібліотека не була замкненою на чотири спусти шафою з байочками по українськи писаними, але живою інституцією відновлюваною щораз свіжими відповідними творами для українських дітей. Ця бібліотека мусить бути порядком тих українських громадянських чинників, що покликані до ведення виховної справи" [7, с. 10]. Важливим завданням стало також створення повітовими осередками мандрівних дитячих бібліотек, які можна було б перевозити від села до села. Такі бібліотеки менше підлягали цензурі, ніж стаціонарні шкільні бібліотеки, а тому принесли б багато користі саме в громадянському вихованні та формуванні національної свідомості галицьких дітей.

Українське Педагогічне Товариство успішно формувало мережу виховних дошкільних закладів: захоронків, дитячих садків, осель, світлиць, дитячих бібліотек. В аналізований період провідною серед галицької інтелігенції була ідея залучення дітей до "читання книжок та часописів (це будуть члени читалень). Діти мусять житися в забаві та виробити собі культурну поведінку" [8, арк. 3—4]. На думку Б. Заклинського³, саме на терені читальні, або, як називав її автор, "світлиці", діти вже звикають до праці в спільноті, у групі, в малім господарстві серед малих громадян. Тут мусимо підкреслювати при кожній нагоді, що праця в осередках при-

носить задоволення та користь дитячому гуртку. До такої спільної праці варто залучати кожну дитину в світлиці, наголошував автор: "Сперш, мусимо допомагати дитині, щоб вона набрала відваги до самостійної праці та навчилася її організовувати. Згодом, варто призвичаювати дитину до самоосвіти та до надання допомоги молодшим товаришам зі школи". Б. Заклинський переконував, що саме в читальні можна сформувати у дітей віру у власні сили, відвагу, спонукати до ініціативи і творчості [8, арк. 3—4].

Велику увагу створенню і роботі українських дитячих бібліотек у Галичині приділяла Константина Малицька⁴. Вона запропонувала проводити щорічно в жовтні по всіх школах краю свято книжки. Програма цього свята в різних школах може бути різною, але основною ідеєю має стати культ книжки. Історія створення книг до виникнення друку, розвиток друкарства і праця перших українських друкарів, роль бібліотек, ідея шанобливого ставлення до книги, екскурсії до друкарень та великих бібліотек, організація книжкових виставок для дітей та молоді — ось далеко не повний перелік заходів і питань, яким необхідно приділити увагу в цей день. Активну участь у підготовці та проведенні цього свята разом з вчителями та бібліотекарями мають взяти і діти. "Але, святкуючи як найторжественніше "день книжки" треба одночасно звернути увагу молоді, що те велике добро, яким є книжка, не для всіх доступне — що є люде, які не знають ні письма, ні друку, що їх підпис — знак хреста, що обов'язок кожного грамотного тим темним братам відкрити очі, навчити читати і писати... Хай збере дітвору в той день між собою непридатні вже для неї книжки... і хай сама відішле тим нашим братам, що тужать десь там в Югославії чи на Угорщині, чи у французьких легіонах під горячим небом Африки. Таким чином, той день, день книжки, стане ураз і великим днем єднання українських синів і доньок по через далекі простори, а книжка — українська книжка, хоч безкрила, понесе у всі кінці землі наше слово, нашу творчу думку, наше бажання світла, знання і правди".

Саме лише навчання в школі рідною мовою ще не є порукою національного виховання. Воно має йти і від оточення дитини, і від її рідних та близьких, і від історії рідного краю, від знання його рослинного та тваринного світу. "В цьому разі національне виховання належить провадити хоч би поза школою при допомозі різних лекцій, курсів, бібліотеки й т.п." [9, с. 9]. Степан Сірополко подає бібліографічний список книг, які "в проведенні національного виховання в школі та поза школою у великій пригоді можуть стати" [9, с. 9]. Крім того, на думку Петра Біланка⁵: "Те, що ми, Українці, мало прикладаємо ваги до виховання нашого доросту, мститися на нас дуже і буде мститися так довго, поки не зрозуміємо, що саме від виховання дітей залежить уся наша будучність, усе наше відродження" [10, с. 14]. А тому саме читальня, бібліотека, рідна українська хата "мусить стати українською твердинею, з якої мають виходити свідомі й ідейні громадяни".

3 січня 1932 року відновилось систематичне видання часопису "Рідна школа". З того часу велику увагу на його сторінках приділялось висвітленню діяльності бібліотек товариства, стану видавництва дитячої книжки, постійно друкувались книготорговельні, тематичні та рекомендаційні бібліографічні списки літератури, звучали заклики більшу увагу приділяти не тільки виданню книг, а й доведенню цієї літератури до читачів.

Зі шпальт часопису звернувся до галицької інтелігенції П. Сиротюк: "Читайте!.. Читайте!.. Читайте!.. Читайте книжки, бо тільки читанням освідомитесь, читайте книжки, бо з книжок наберетеся розуму й знання... читайте, бо читанням найкраще використаєте час та найбільше забавитесь..." —

² Громадський та освітній діяч, народний вчитель у Галичині та на Буковині, брав активну участь у роботі товариства "Рідна Школа", автор історичних праць "50 літ "Рідної Школи" 1881—1931", "Рідна Школа" в ідеї й житті", редактор і співавтор підручника для керівників дитячих садків "Українське дошкільня" та ряду статей у газетах і фахових журналах Галичини, Буковини, Києва.

³ Педагог, учитель народних шкіл у Галичині й на Закарпатті, автор шкільних підручників, статей та праць з педагогіки "Історія українського виховання", "Методика усного і письмового стилю для всіх шкіл", дитячий письменник.

⁴ Громадська, освітня діячка, педагог, дитяча письменниця, бібліограф, перекладач, автор багатьох січових пісень.

⁵ Відомий галицький педагог, автор низки науково-популярних статей і розвідок на педагогічні теми.

так промовляють до вас, молоді хлопці і дівчата... учителі, священники, батьки... "Але ж добре, будемо дуже радо читати якнайбільше книжок... Але де ж ті книжки?! Покажіть нам, звідки тих книжок добути! Скажіть, які книжки маємо читати, щоб наше читання не пішло на марно..." — таку відповідь дасте на всі ті заклики. І будете мати повну рацію! Бо насправду вам молодим самим тяжко буде вибрати собі добрі, відповідні до вашого віку книжки до читання..." [11, с. 56]. І саме це основне завдання — донесення до молоді книжок, відповідно до її віку і потреб, покликани були виконувати бібліотеки товариства "Рідна Школа". "Кожний нарід, який дбає про освіту, оцінив уже давно значіння бібліотек для народу і молоді. У культурних народів існують окремі організації, що займаються урядженням народних бібліотек... Керуючі чинники Рідної Школи вже з самого початку своєї праці зрозуміли потребу розбудови в нас бібліотечної справи і застергли собі у статуті право організації бібліотек при кружках Р.Ш." [12, с. 317].

Після шкільної реформи 1932 року при читальнях створювались бібліотеки для різних вікових категорій школярів — для молодших і старших. Питання організації роботи дитячих бібліотек на сторінках часопису "Рідна Школа" неодноразово висвітлювались такі діячі передової педагогічної думки в Галичині, як Степан Сірополко⁶, Юліан Тарнович⁷, Лев Ясінчук та ін. Степан Сірополко, зокрема, висловив свої міркування щодо кількісного та якісного складу шкільної бібліотеки, а також подав свої вимоги до правильно організації дитячого читання [13, с. 52].

Не зважаючи на всі зусилля товариства "Рідна Школа" в організації позашкільної та дошкільної освіти, велика частина дітей і молоді залишалася поза впливами національної освіти. І саме книга мала стати основним засобом формування їхньої національної свідомості, оскільки саме вона формує характер людини, розширює її світогляд, кристалізує її ідеали. Проте не кожна людина в галицькому селі могла дозволити собі купити власну книжку. І тут на допомогу мала прийти сільська дитяча бібліотека.

На цьому неодноразово наголошував видатний діяч галицької культури Ярослав Татомир⁷: "Із багатьох різних причин власне сьогодні, із більшою як коли-небудь давніше силою вириває перед нами вимога почати планове національно-громадянське виховання найширших мас нашої сільської дітвори... Чи є така форма виховання дітвори, при допомозі якої ми могли би навіть в існуючих обставинах почати успішно виховувати нашу сільську дітвору в кожному селі, в усіх селах, на всіх наших землях в границях Польщі?... Ця форма виховання це — сільська дитяча бібліотека..." [15, с. 19]. Ярослав Татомир визначив основні напрями роботи сільської бібліотеки, наголошуючи на тому, що бібліотеці в кожному селі відводиться дуже важливе місце. І вона має набути середньої форми між закладом, де просто можна позичити книжки, народним університетом і "світлицею". А працівник такої бібліотеки обов'язково повинен бути творчою людиною і повністю віддаватися справі "формування сильних громадян, праці формування нового, без порівняння свідомішого, сильнішого й більше творчого покоління..." [15, с. 20].

Саме дитяча бібліотека вважається одним із найбільш дієвих чинників національного виховання ще й тому, що її організація в будь-якому селі не викликає особливих матеріальних чи формальних труднощів. Вже за 12—15 золотих можна придбати для дітей необхідний мінімум книжок, а зібрати таку суму могло й найбідніше галицьке село. А стосовно організаційного моменту — то для заснування й

успішної роботи дитячої бібліотеки достатньо було доброї волі однієї людини. А далі, за твердженням Ярослава Татомира, "... організатор дитячої бібліотеки — "ловиться". Наша сільська дітвору, зокрема коли стикатися з нею на терені дитячої бібліотеки, прив'язує до себе хутко й сильно. Інтелігентні, ясні й ширі та довірливі оченята отих малих Івасиків, Марись та Оленок мають в собі щось, чим хвтають за саме серце. Крізь ті оченята говорить до нас велика, пребагата душа нашого народу і притягає до себе із непереможною силою..." [15, с. 20].

Для організації ефективної роботи бібліотек товариства "Рідна школа" необхідно було забезпечити їх кваліфікованими кадрами. "Але мало мати бібліотеку. Треба щоби вона функціонувала і добре виконувала своє завдання. Тому потрібно, щоби в кожній рідношкільній організації був добрий сумлінний бібліотекар, який розумівся би на тому, які книжки треба придбати для бібліотеки", наголошував Ярослав Татомир [15, с. 20].

Аналізуючи архівні документи та періодичні видання того періоду, можна зробити висновок, що особлива роль у формуванні національної свідомості галицьких дітей відводилась постаті бібліотекаря. Він покликаний був керувати читанням, давати різноманітні поради читачам, вести усну і письмову пропаганду книжки, організовувати свята, книжкові виставки з проблеми, демонструвати книжкові новинки, альбоми, самоосвітні плакати, проводити літературні обговорення. Бібліотекар вважався найважливішим освітнім діячем читальні, "виховником душ", що користується друкованим словом, керманічем планового читання, яке становило сутність освітньої справи. Бібліотекар повинен багато знати та читати, щоб поповнити бібліотеку потрібною літературою і запропонувати дитині потрібну книжку.

Зі сторінок часопису "Рідна школа" із закликом: "Творім дитячі бібліотеки! За дешеві гроші або зовсім безплатно читатимуть там наші школярі... А фахові сили даватимуть поради й пояснення. Бо не тільки книжечка важна — стократ важніше є те, хто її подаватиме і як він буде це робити. В дитячій бібліотеці треба поставити приятеля дітей, доброго знавця їх психіки, доброго педагога, а при тім ще й доброго бібліотекаря", — зверталася до співвітчизників Меланія Нижанківська⁸ [16, с. 192].

На особливості роботи сільського бібліотекаря наголошував також Іван Калинович⁹: "...бути бібліотекарем у селі, то дуже відповідальна справа. Бібліотекареві не вистачає видати книжку і написати. Ні, він має сам порадити, які книжки треба читати. Він мусить виховувати своїх читачів. Мусить знати, які книжки є добрі, а які шкідливі. На обов'язку його лежить дати відповідь читачеві де, в якій книжці той знайде відповіді на питання, які його цікавлять" [20, с. 12]. Для підвищення фахового рівня бібліотекарів товариства "Рідна Школа" організовувались також курси, однак вони були нетривалими в часі.

Велику увагу товариство приділяло комплектуванню фондів своїх бібліотек. "Добре укомплектована бібліотека — святиня українського друкованого слова, "трибуна" громадської думки. До того ж бібліотекар має враховувати індивідуальні особливості дитини у роботі з книгою", — так вважали не тільки діячі "Рідної Школи", а й натхненники інших культурно-просвітницьких товариств Західної України [20, с. 12].

На допомогу бібліотекам видавництво "Рідна школа" через друковані каталоги рекомендувало літературу для формування фондів бібліотек. Книготоргівельна та видавнича інформація систематично містилася і на сторінках жур-

⁶ Видатний український педагог і бібліолог, брав активну участь у діяльності української громади в Москві, за часів УНР керівник народного шкільництва, дорадник у справах освіти при Генеральному секретаріаті, товариш міністра народної освіти, в еміграції організував Українське товариство прихильників книги (редактор його органу "Книголюб") та Українське Педагогічне Товариство.

⁷ Журналіст, письменник, громадсько-освітній діяч.

⁸ Автор статей на літературні та музичні теми, бібліографічної повісті "На зеленій Буковині".

⁹ Бібліограф, видавець (вів видавництво "Весесвітня бібліотека"), автор низки бібліографічних посібників.

налу товариства. Причому рекомендувались не тільки видання власного видавництва, а й товариства "Просвіта".

У Львові, на вулиці Руській, 3 було відкрито спеціальну книгарню Українського педагогічного товариства "Рідна школа". У ній, зокрема, можна було придбати не тільки окремі книжки, а й цілі бібліотеки, відповідно підібрані. Також у цих книгарнях була можливість отримати конкретну інформацію про те, які книжки варто і треба мати в бібліотеках.

Таким чином, значення бібліотек товариства "Рідна школа" у формуванні національної свідомості молоді в Галичині досліджуваного періоду важко переоцінити. Як неодноразово зазначалось у тогочасній педагогічній пресі, завдання бібліотекарів полягало в тому, щоб надати пораду українській громаді у таких питаннях: як придбати книжку, як її правильно читати, як здобути знання шляхом самоосвіти. Формуючи мережу бібліотек, комплектуючи їх необхідною літературою, застосовуючи різні форми роботи з читачами, особливо з дітьми, Українське Педагогічне Товариство "Рідна Школа" прагнуло виховати національно-свідомого громадянина, здатного брати активну участь у творенні власної державності.

Список використаної літератури

1. *Галуцинський М.* Книжка й українське громадянство / М. Галуцинський // Літ.-наук. вісн. — 1922. — Річник 21. — Т. 78 — Кн. 7. — С. 77—80.
2. *Білавич Г.* Товариство "Рідна школа" (1881—1939) / Г. Білавич, Б. Савчук. — Івано-Франківськ : Лілея НВ, 1999. — 208 с.
3. *Ступарик Б. М.* Шкільництво Галичини (1772—1939) / Б. М. Ступарик. — Коломия : Вік, 1995. — 175 с.
4. *Підгірна В.* Діяльність бібліотек товариства "Рідна школа" (за матеріалами часопису "Рідна школа" (1927—1939) / Валентина Підгірна // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. Дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. / наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центру періодики. — Львів, 2005. — С. 313—319.
5. *Ступарик Б. М.* Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772—1939) / Б. М. Ступарик, В. Д. Моцок. — Коломия : Вік, 1995. — 175 с.
6. *Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДАУЛ).* — Ф.206, оп.1, спр. 75., арк. 13: Звіт про діяльність товариства з 1.09.1923 по 31.08.1924 рр.
7. *Ясінчук Л.* Діточі бібліотеки / Л. Ясінчук // Рідна шк. — 1927. — Ч. 2. — С. 9—10.
8. *Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника.* Відділ рукописів. — Ф.48, оп.11., од. зб.19, арк.3, 4.
9. *Сірополко С.* Національне виховання / Степан Сірополко // Рідна шк. — 1927. — Ч. 5/6. — С. 9.
10. *Біланок П.* Потреби й основні завдання виховання / П. Біланок // Рідна шк. — 1936. — Ч. 1. — С. 12—14.
11. *Сиротюк П.* Що читати? / П. Сиротюк // Рідна шк. — 1935. — Ч. 4. — 15 лют. — С. 56.
12. *Розбудуваймо рідношкільні бібліотеки* // Рідна шк. — 1935. — Ч. 21. — С. 317.
13. *Сірополко С.* Доповняюча лектура у всел. Школах Р.Ш. / Степан Сірополко // Рідна шк. — 1936. — Ч. 4. — С. 52.
14. *ЦДАУЛ.* — Ф. 206, оп. 1, спр. 278. — 14 с.: Звіт про діяльність товариства за 1934 р.
15. *Татомир Я.* Діточа бібліотека на селі як форма нац.-громадянського виховання дітей / Ярослав Татомир // Рідна шк. — 1934. — Ч. 1. — С. 19—21.
16. *Нижанківська М.* Дитячі бібліотеки / М. Нижанківська // Рідна шк. — 1935. — Ч. 12. — 15 черв. — С. 192.
17. *ЦДАУЛ.* — Ф. 206, оп. 1, спр. 287. — 14 с.: Звіт про діяльність товариства за 1935 р.
18. *ЦДАУЛ.* — Ф. 206, оп. 1, спр. 320. — 4 с.: Звіт про діяльність товариства за 1937 р.
19. *ЦДАУЛ.* — Ф. 206, оп. 1, спр. 320. — 11 с.: Звіт про діяльність товариства за 1938 р.
20. *Калинович І.* Що робити по читальнях "Просвіти": Програма, поділ і календар освітньої праці / І. Калинович. — Львів: Накладом автора, 1926. — С. 12.
21. *ЦДАУЛ.* — Ф. 206, оп. 1, спр. 347. — 11 с.: Звіт про діяльність товариства за період від 15 березня 1939 року по 31 травня 1939 р.